

ARTYKUŁY I MATERIAŁY

Rafał Panfil

Ʒæt is mid Estum þeaw þæt þær sceal ælcas geðeodes man beon forbærned¹

CO WŁAŚCIWIE POWIEDZIAŁ WULFSTAN O PALENIU ZMARŁYCH PRZEZ ESTÓW WE FRAGMENTCIE SWOJEGO SPRAWOZDANIA Z PODRÓŻY DO TRUSO? –

Słowa kluczowe:

literatura staroangielska, sprawozdanie Wulfstana z podróży do Witlandu i Truso, wydania i tłumaczenia raportu Wulfstana, zwyczaj palenia zmarłych, źródła archeologiczne

Schlüsselwörter:

altenglische Literatur, Wulfstans Bericht über die Reise nach Witland und Truso, Ausgaben und Übersetzungen des Berichts von Wulfstan, der Brauch der Totenverbrennung, archäologische Quellen

Keywords:

Old English literature, Wulfstan's account of his voyage to Witland and Truso, Wulfstan's account editions and translations, cremation of the dead, archaeological sources

Jednym ze źródeł pisanych odnoszących się do obszaru dawnych Prus plemiennych w IX w. jest tzw. sprawozdanie Wulfstana (Wulfstan's report). Wraz z relacjami Norwega Ohthera zamieszczone ono zostało jako dodatek do pochodzącego z IX w. anglosaskiego przekładu i przeróbki późnoantycznego łacińskiego dzieła geograficznego Paulusa Orosiusa *Historiarum Adversum Paganos Libri Septem*², a dokładniej mówiąc, do *Opisu Europy*, zamieszczonego w tymże przekładzie³. Na początku sprawozdania opisano drogę morską z ośrodka handlowe-

¹ G. Labuda, *Źródła skandynawskie i anglosaskie do dziejów Słowiańszczyzny*, Warszawa–Łódź 1961, s. 70:23–24; J. Bately, *The Old English Orosius*, The Early English Text Society, Supplementary Series, 6, London, New York, Toronto 1980 (pełny tekst oryginalny z komentarzem filologicznym), ss. 17:31–32; J. Bately, *Wulfstan's voyage and his description of Estland: the text and the language the text*, w: Anton Englert, Athena Trakadas (wyd.), *Wulfstan's Voyage. The Baltic Sea region in the early Viking Age as seen from shipboard*, Maritime Culture of the North, 2, Roskilde 2009, s. 17.

² Literatura zob.: J. Bosworth, *King Alfred's Anglo-Saxon Version of the Compendious History of the World by Orosius*, London 1859, s. XXXIX–LXI; E. Carstenn, *Zur Geschichte der Trusoforschung*, Altpreussische Monatsschrift, Bd. 48, H. 1, 1911, ss. 40–56; G. Labuda, op. cit., ss. 21–33; J. Bately, *The Old English Orosius...*, ss. XI–XX; eadem, *Wulfstan's voyage...*, ss. 26–28.

³ G. Labuda, op. cit., s. 12.

go Hedeby, położonego u nasady Półwyspu Jutlandzkiego, do Truso, położonego na terytorium zwanym Witlandem nad jeziorem Druzno u ujścia Wisły. W dalszej części opisano zwyczaje, głównie pogrzebowe, zamieszkującej ten rejon ludności pruskiej zwanej Estami.

Jedyny znany dzisiaj rękopis staroangielskiej wersji *Orozjusza*, w którym zachowała się wspomniana relacja Wulfstana, to tzw. Cotton/Cottonian MS. (rękopis C. – od nazwiska właściciela, sir Roberta Cottona), którego czas powstania szacuje się obecnie na połowę XI w⁴. Starszy, pochodzący prawdopodobnie z początku X w., rękopis Lauderdale MS. (rękopis L. – od nazwiska właściciela, duka Lauderdale)⁵ został częściowo zniszczony w XVII w. (przed rokiem 1685). Wydarto z niego strony od 15 do 28, na których zapisano zakończenie relacji Ohthera i najpewniej całą relację Wulfstana⁶. Obydwa rękopisy są niezależnymi kopiami wspólnego archetypu, którego rękopis się nie zachował. Być może był to egzemplarz wspomniany w pochodzącym z roku 1248 katalogu biblioteki opactwa benedyktyńskiego w Glastonbury w hrabstwie Somerset⁷. Oba teksty napisane zostały w różnych dialektach języka staroangielskiego: zachodnio-saksońskim (early West-Saxon, late West-Saxon) z elementami dialektów northumbryjskiego (Northumbrian) i mercjańskiego (Mercian) oraz rękami różnych skrybów: L. – jednego i C. – czterech. Zaginiony oryginał został przetłumaczony z łaciny i zapisany prawdopodobnie około roku 890 w królestwie Wessex pod dyktando osoby, jak sądzi Janet Bately, będącej prawdopodobnie cudzoziemcem, być może Walijczykiem⁸. Relacje Ohthera i Wulfstana dołączone do staroangielskiego tłumaczenia *Orozjusza*, różniące się od siebie dialektami, stylem i czasem, w którym je spisano, pochodzą z odrębnych źródeł, niż reszta tekstu, prawdopodobnie spisano je w skryptorium w Winchester rękami dwóch różnych skrybów⁹.

Po raz pierwszy początkowy fragment relacji Wulfstana opublikowany został w roku 1599 przez angielskiego uczonego i duchownego anglikańskiego Ri-

⁴ J. Bately, op. cit., s. XXV.

⁵ Eadem, *Wulfstan's voyage...*, s. 20.

⁶ J. Bosworth, op. cit., przyp. s. 9; J. Bately, *The Old English Orosius...*, s. XXIII; eadem, *Wulfstan's voyage...*, s. 20.

⁷ J. Bosworth, op. cit., s. XXVI.

⁸ J. Bately, *The Old English Orosius...*, ss. XXIII–LV, CIX–CXVI; eadem, *Wulfstan's voyage...*, s. 20. Na dworze króla Alfreda przebywało wówczas wielu uczonych cudzoziemców, min. Walijczyk Asser, Flamandczyk Grimbold z Reims czy Sas John Scotus.

⁹ J. Bately, *The Old English Orosius...*, ss. LXIII, LXXI–LXXII; P. Kitson, *The Dialect Position of the Old English Orosius*, *Studia Anglica Posnaniensia*, Vol. 30, 1996, ss. 25–27; D. Vanderbilt, *Translation and Orality in the Old English Orosius*, *Oral Tradition*, Vol. 13, No. 2, October 1998, ss. 389–392; J. Bately, *Wulfstan's voyage...*, ss. 20–25; D. Carlton, *The Orosius in King Alfred's Court: A Ninth-Century Historical Renaissance*, [Okan-gan] 2012: www.academia.edu/3463986/The_Orosius_in_King_Alfred_s_Court_A_Ninth-Century_Historical_Renaissance (dostęp: 20.12.2015), s. 14; zob. również: M. Godden, *The Old English Orosius and its sources*, *Anglia: Zeitschrift für englische Philologie*, 129, 2011, ss. 297–320; idem, *The Old English Orosius and its Context: who wrote it, for whom, and why*, *Quaestio Insularis*, 12, 2012, ss. 1–30.

charda Hakluyta (1553–1616) w drugiej, rozszerzonej i poprawionej, edycji jego dzieła *The Principall Navigations, Voiages and Discoveries of the English Nation* z roku 1589¹⁰. Wspomniany fragment przetłumaczony został na ówczesną angielszczyznę najpewniej przez prawnika, polityka i kolekcjonera starożytności Williama Lambarde (1536–1601) i nosił tytuł: *Wolstans Nauigation into the East sea, or the sound of Denmarke*¹¹. Kolejna część sprawozdania Wulfstana, zawierająca zdanie opisujące zwyczaje pogrzebowe Estów, które będzie omawiane w niniejszym artykule, po raz pierwszy została wydana drukiem w roku 1659. Stało się to za sprawą Williama Somnera (1598–1669), autora pierwszego słownika języka staroangielskiego (zwanego wówczas anglosaskim): *Dictionary Saxonico-Latino-Anglicum*, gdzie fragment ten zamieszczono pod hasłem *Gedrync*¹². Obie relacje Ohthera i Wulfstana wydano w całości drukiem dopiero w roku 1678 (tekst oryginalny z łacińskim tłumaczeniem) jako dodatek do książki angielskiego historyka i polityka sir Johna Spelmana (1594–1643) *Ælfredi Magni Anglorum Regis invictissimi vita tribus Libris comprehensa*¹³. Niemal sto lat później angielski prawnik, przyrodnik i antykwariusz Daines Barrington (1727/28–1800) pierwszy raz wydał drukiem cały tekst staroangielskiego przekładu *Orozjusza*, zawierający oczywiście relacje Ohthera i Wulfstana¹⁴. Pozycja ta zawierała pełne tłumaczenie tekstu staroangielskiego na współczesny Barringtonowi język angielski – wszystkie poprzednie tłumaczenia były odpisami wcześniejszych przekładów na język łaciński. Niestety, wydanie to oparto na nieopublikowanej wcześniej kopii rękopisu anglosaskiego *Orozjusza*, sporządzonej w roku 1692 przez Williama Elstoba (1673–1715), będącej również odpisem jeszcze wcześniejszej kopii (tzw. Junian Transcript), czyli kopia kopii, a jakość tłumaczenia na język angielski również pozostawiała wiele do życzenia¹⁵. W wieku XVIII i XIX pojawiły się również liczne tłumaczenia tekstu relacji Wulfstana lub jej fragmentów na inne języki, w tym na niemiecki, francuski, szwedzki, duński

¹⁰ Wydanie pierwsze: R. Hakluyt, *The Principall Navigations, Voiages and Discoveries of the English Nation*, London 1589; wydanie drugie, poprawione i rozszerzone: idem, *The Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation*, Vol. 1–3, London 1598/99–1600. Do zdania: „ne bið ðær næ ealo gebrowen mid Estum, ac þær bið medo genoh” (J. Bately, *The Old English Orosius...*, ss. 17:5–6)/ „There is no ale brewed among the Easterlings, but of mead there is plentie” (R. Hakluyt, *The Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation*, Vol. 1–2, London 1599, s. 6).

¹¹ Ibidem; J. Bosworth, op. cit., s. XXVII.

¹² W. Somner, *Dictionary Saxonico-Latino-Anglicum*, Oxonii 1659 (bez paginacji). Od zdania: „þær is mid Estum ðeaw, þonne þær bið man dead – –” (J. Bately, *The Old English Orosius...*, s. 17:6–7)/ „Orientalibus etiam mos est, ut quando quis obierit – –” (W. Somner, op. cit., hasło: *gedrync*); J. Bosworth, op. cit., s. XLIII.

¹³ J. Spelman, *Ælfredi Magni Anglorum Regis invictissimi vita tribus Libris comprehensa*, Oxonii 1678, załącznik 6, ss. 207–208.

¹⁴ D. Barrington, *The Anglo-Saxon Version, From the Historian Orosius. By Alfred the Great Together with an English Translation from the Anglo – Saxon*, London 1773.

¹⁵ J. Bosworth, op. cit., s. L.

i polski¹⁶. Wartość naukowa tych publikacji była jednak niewielka, ponieważ były to tłumaczenia wcześniejszych tłumaczeń, a nie specjalistyczne opracowania tekstu staroangielskiego.

Fragment staroangielskiego *Orozjusza*, a dokładniej mówiąc *Opis Europy środkowej*, został wydany wraz z polskim przekładem przez wybitnego polskiego mediewistę Gerarda Labudę (1916–2010) w serii *Źródła objaśniające początki państwa polskiego. Źródła nordyckie*, t. 1, Warszawa 1961. Do dnia dzisiejszego jest to wydanie obowiązujące dla polskiego czytelnika¹⁷, choć wydawca nie ustrzegł się pomyłek powstałych podczas tłumaczenia tekstu. Należy podkreślić, że polskie tłumaczenie wydane zostało bez analizy filologicznej oryginalnego staroangielskiego tekstu i jest w istocie polskojęzyczną interpretacją angielskiego tłumaczenia Josepha Boswortha z połowy XIX w.¹⁸

Błędne tłumaczenie spowodowało, przynajmniej w kilku przypadkach, niewłaściwą interpretację zawartych w tekście oryginalnym informacji. Zdając sobie sprawę z niedoskonałości swojej edycji Labuda napisał we wstępie: „Niniejsze wydanie również nie może być uznane za pełne, krytyczne wydanie Opisu Europy króla Alfreda. Wydanie takie może nastąpić jedynie w ramach edycji obejmującej cały przekład anglosaski dzieła Orozjusza; jest ono warunkiem umożliwiającym opracowanie filologiczne tekstu”¹⁹. Wiele komentarzy i przypisów do polskiej edycji tekstu jest już mocno nieaktualnych. Stan badań archeologicznych, włącznie z faktem zlokalizowania Truso w okolicach Janowa Pomorskiego koło Elbląga, od momentu edycji Labudy przed ponad pięćdziesięciu laty znacznie się poszerzył. Od czasów edycji staroangielskiego *Orozjusza* przez Boswortha w roku 1859, na której oparł swoje wydanie Labuda, do przodu posunął się również stan badań językoznawczych. Pojawiły się nowe analityczne edycje tekstu i tłumaczenia na język angielski²⁰.

W niniejszym artykule autor ogranicza się do analizy jednego, lecz bardzo istotnego zdania ze sprawozdania Wulfstana, które zostało błędnie przetłumaczo-

¹⁶ Zob. niżej oraz G. Labuda, op. cit., ss. 21–23.

¹⁷ Zob. np. M. F. Jagodziński, *Podstawy źródłowe – analiza. Przekazy pisane – odkrycia archeologiczne*, w: *Pacifica terra. Prusowie – Słowianie – Wikingowie u ujścia Wisły*, pod red. Janusza Trupindy, Malbork 2004, ss. 26–32; idem, *Truso. Między Weonodlandem a Witlandem*, Elbląg 2010, ss. 10–30. Starsza literatura w: ibidem, ss. 205–216; ibidem, P. Urbańczyk, *Czy Wulfstan był w Truso?*, ss. 31–36.

¹⁸ J. Bosworth, op. cit.; G. Labuda, op. cit., s. 8. Taką analizę językoznawczą wykonano dla opublikowanej w tym samym tomie edycji *Wisðith* (zob. ibidem, *Widsith*, s. 150–152).

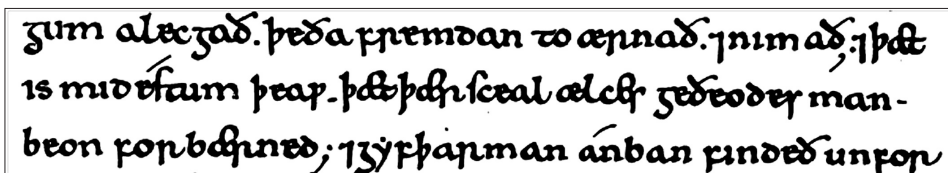
¹⁹ Ibidem, s. 8; J. Bately (*The Old English Orosius...*, s. XI) zakwalifikowała polskie wydanie Labudy do kategorii „wartościowe jedynie dla treści przypisów”. Wydaje się prawdopodobne, iż niektórych pozycji wymienionych w bibliografii do polskiej edycji *Opisu Europy* wydawca nie miał w ręku. Np. w krótkim komentarzu do artykułu R. Ekbloma, *Alfred the Great as Geographer*, *Studia Neophilologica*, 1941, 14, 1–2, ss. 115–144, czytamy, że zawiera on „przedruk relacji Ohthera i Wulfstana wg. H. Sweeta i przekład angielski” (G. Labuda, op. cit., s. 23). Tymczasem pozycja ta zawiera całą relację Ohthera i jedynie fragment Wulfstana opisujący ujście Wisły (R. Ekblom, op. cit., s. 120).

²⁰ Zob. J. Bately, *The Old English Orosius...*; idem, *Wulfstan's voyage...*; eadem, *Ohthere's Voyages. A late 9th-century account of voyages along the coasts of Norway and Denmark and its cultural context*, *Maritime Culture of the North*, 1, Roskilde 2007.

ne w edycji Labudy. Pozostałe pomyłki, komentarze i nieścisłości (także te, na które wcześniej już zwracano uwagę)²¹, należałoby szerzej omówić w innym miejscu.

* * *

Pod koniec sprawozdania Wulfstana, tuż po zakończeniu opisu wyścigów konnych w celu zdobycia schedy po zmarłym członku społeczności, czytamy²² „*Þæt is mid estum þeaw æt þæt sceal ælces geðeodes*²³ *man beon forbærned*”.

*sum alectad. þeða fremdan to ærnad. 7 nimad. 7 þæt
is mid estum þeaw. þæt þær sceal ælces geðeodes man-
beon forþærned; 7 7 þær man anban findeð unfor*

Fragment oryginalnego tekstu, Cottonian Manuscript, wg J. Bosworth, *King Alfred's Anglo-Saxon...*, s. (13).

Tłumaczenie dosłowne (metafraz):

„I jest (tam) wśród Estów zwyczaj, że człowiek każdej mowy/języka musi być spalony” (tłum. RP).

Interpretacja (parafraza): „And that is a custom among the Ests that people of every nationality must be cremated there”²⁴.

„I jest zwyczaj wśród Estów, że ludzie każdej narodowości muszą zostać skremowani (po śmierci)” (tłum. RP).

Interpretacja Labudy:

„A jest u Estów zwyczaj, że każdy człowiek, obojętnie jakiego jest stanu, zostaje spalony”²⁵.

Jak można łatwo zauważyć, istnieje rozbieżność w interpretacji tłumaczenia tego zdania. Niestety, tłumaczenie w polskiej edycji relacji Wulfstana jest

²¹ Zob. R. Panfil, *Uwagi na temat Truso i jego zaplecza w świetle źródeł*, Elbląskie Studia Muzealne, 2009, nr 1, ss. 35–40.

²² G. Labuda, op. cit., s. 70, 86; J. Bately, *Wulfstan's voyage...*, s. 17.

²³ W starszym rękopisie L. słowo zapisano w formie *geþeodes* (J. Bosworth, op. cit., s. 8, przyp. – Notes and various readings; tekst oryginalny: H. Sweet [wyd.], *King Alfred's Orosius, Part I.*, The Early English Text Society, Original series, 79, London 1883, s. 17; idem, *Extracts from Alfred's Orosius*, Clarendon Press Series, Anglo-Saxon reading primers, II, Oxford 1885, s. 14; J. Bately, *The Old English Orosius...*, s. 14), a w młodszym rękopisie C. *geðeodes* (H. Sweet, *King Alfred's Orosius...*, s. 21; idem, *Extracts from Alfred's Orosius...*, s. 18; J. Bately, *The Old English Orosius...*, s. 17). Dlatego dalej w tekście artykułu będzie używana starsza forma zapisu, niemal współczesna samemu sprawozdaniu. W tekście staroangielskim obie litery – *þ* (*thorn*) – oznaczająca dźwięczne lub bezdźwięczne współczesne *th*- oraz *ð* (*eth, edh*) – będąca modyfikacją łacińskiego *d* i oznaczająca twarde współczesne *th* (jak w angielskim słowie *them*) – były często stosowane wymiennie, czasami przez tego samego skrybę (por. J. Bosworth, op. cit., s. LXIII – wstęp, s. 1 – przyp.).

²⁴ J. Bately, *Wulfstan's voyage...*, s. 17.

²⁵ G. Labuda, op. cit., s. 86

błędne. Wybór innych tłumaczeń został zaprezentowany poniżej w celu zobrazowania genezy tego błędu. Kluczem do zrozumienia pomyłki jest właściwa interpretacja wyrazu *geþeode* – **język, mowa; naród/narodowość**²⁶.

Kolejne wersje tłumaczenia omawianego fragmentu relacji Wulfstana

1659 Somner²⁷ (tłumaczenie łacińskie):

„Apud orientales etiam mos est ut unusquisque ejus regionis incola cremetur”.

(Jest pośród [ludzi – RP] ze wschodu zwyczaj, że mieszkańcy z każdego ich regionu muszą zostać skremowani [po śmierci – RP]) – tłumaczenie błędne. Błąd polegający najpewniej na pomyleniu rzeczownika rodzaju żeńskiego *þeod*, e (z prefiksem *ge-*) – plemię, lud, naród; region, kraj prowincja²⁸ z rzeczownikiem rodzaju nijakiego *geþeode*, es – język, mowa, naród/narodowość²⁹. W interesującym nas zdaniu wyraz *geþeode* występuje w dopełniaczu (genitive) liczby pojedynczej i przez to ma formę *geþeodes* (z sufiksem *-s*! – odmiana tego rzeczownika zob. niżej), natomiast rzeczownik *þeod* w dopełniaczu liczby pojedynczej ma formę *þeode* (!), bez końcowego *-s*. Błąd wynikał zapewne ze słabej znajomości w XVII w. słownictwa i gramatyki języka staroangielskiego³⁰. Popelniany także w późniejszych kolejnych XVII-, XVIII- i XIX-wiecznych tłumaczeniach.

1678 Spelman³¹ (tłumaczenie łacińskie):

„Apud Orientales etiam mos est, ut unusquisque regionis incola cremetur”.

(Jest pośród [ludzi] ze wschodu zwyczaj, że mieszkańcy każdego kraju/regionu muszą zostać skremowani [po śmierci – RP]). Tłumaczenie łacińskie niemal dosłownie przepisane ze słownika Somnera (zob. wyżej).

²⁶ Zob.: J. Bately, *The Old English Orosius...*, s. 397.

²⁷ W. Somner, op. cit., hasło: *gedrync* – *drinking* – *picie* (bez paginacji). Tekst Somnera opublikowano w oryginale i łacińskim przekładzie. Opublikowany fragment zaczyna się dokładnie w tym miejscu, w którym Hakluyt przerwał opublikowany przez siebie w roku 1599 fragment relacji Wulfstana, jest więc jego kontynuacją. Fragment opublikowany przez Somnera pomija ostatnie zdanie z relacji Wulfstana. Co ciekawe, w tym samym słowniku pod hasłem *geþeode* Somner podaje właściwe znaczenie tegoż rzeczownika: *lingua, sermo, idioma* – *a language* [język, mowa, idiom – język – RP].

²⁸ T. Northcote Toller, *An Anglo-Saxon Dictionary, Based on the Manuscript Collections of the Late Joseph Bosworth*, first edition, Oxford 1898, s. 1048; zob. też idem, *An Anglo-Saxon Dictionary, Based on the Manuscript Collections of the Late Joseph Bosworth, supplement* (dalej: suplement 1921), Oxford 1921, s. 431, hasło *geþeod, e*; J. Bately, *The Old English Orosius...*, s. 397.

²⁹ T. Northcote Toller, *An Anglo-Saxon Dictionary...*, s. 454; ibidem (suplement 1921), s. 431; J. Bately, *The Old English Orosius...*, s. 397.

³⁰ Szerzej na ten temat: M. Murphy, *Methods in the Study of Old English in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Vol. 30, 1968, ss. 345–350; idem, *Antiquary to Academic: The Progress of Anglo-Saxon Scholarship*, w: Milton Mc Cormick Gath, Carl Berkhout (wyd.), *Anglo-Saxon Scholarship: The First Three Centuries*, Boston 1982, ss. 3–14.

³¹ J. Spelman, op. cit., s. 208. Pierwsze całościowe wydanie relacji Othera i Wulfstana z rękopisu C. wraz z łacińskim tłumaczeniem (J. Bosworth, op. cit., s. XLIV) nieuwzględnione przez Labudę w jego Bibliografii (zob. G. Labuda, op. cit., s. 22).

1733, 1744 Busse³² (tłumaczenie łacińskie):

„Apud Orientales etiam mos est, ut unusquisque regionis incola cremetur”.

(Jest pośród (ludzi) ze wschodu zwyczaj, że mieszkańcy każdego kraju/regionu muszą zostać skremowani [po śmierci – RP]). Tekst oryginalny i przekład łaciński za Spelmanem, zgodnie z informacją zamieszczoną na karcie tytułowej³³.

1773 Barrington³⁴ (tłumaczenie angielskie):

„It is also a custom with the Estum, that the bodies of all the inhabitants shall be burned”.

(I jest wśród Estów zwyczaj, że ciała wszystkich mieszkańców muszą być spalone – RP).

Za wcześniejszymi łacińskimi przekładami. Tłumaczenie nieuprawnione, zgodnie z komentarzem Boswortha, należy mieć do tegoż tłumaczenia ograniczone zaufanie³⁵. Sam Barrington przyznał z resztą, że nie jest to wierne tłumaczenie oryginału³⁶. „Inhabitant”, czyli mieszkaniec, to w języku staroangielskim: *léod* lub *lond-léod*, w liczbie mnogiej: ludzie, mieszkańcy jakiegoś kraju³⁷.

1773 Langebek³⁸ (tłumaczenie łacińskie):

„Apud Orientales etiam mos est, ut unusquisque regionis incola cremetur” – tekst oryginalny i łaciński zaczerpnięte bezpośrednio od Spelmana (1678), Barrington w komentarzu zarzucił mu niewielką wiedzę na temat języka staroangielskiego³⁹.

1781 Nichols, Barrington⁴⁰ (tłumaczenie angielskie):

„It is also a custom with the Estum, that the bodies of all the inhabitants shall be burned” – dosłowny przedruk z wcześniejszego wydania Barringtona z roku 1773.

---

³² A. Busse, *Arii Thorgilsis Filii, Cognomento Froda, Id Est Multiscii Vel Polyhistoris, in Islandia quondam Presbyteri, Primi in Septentrione Historici, Schedae, seu Libellus de Is-landia, Islendinga – Bok dictus, Hafniae 1733*, ss. 26–27; idem, *Frodae, Filii Arii Thorgilsis Liber Historicus de Islandia*, Hafniae 1744, ss. 26–27.

³³ Zob. J. Bosworth, op. cit., s. XLVII.

³⁴ D. Barrington, op. cit., s. 19.

³⁵ J. Bosworth, op. cit., s. L.

³⁶ *ibidem*, s. LX.

³⁷ T. Northcote Toller, *An Anglo-Saxon Dictionary...*, s. 629.

³⁸ J. Langebek, *Periplus Otheri Norvegi & Wulfstani, sive eorum Narrationes de suis in Septentrionem & in Mari Balthico navigationibus*, w: *Scriptores Rerum Danicarum Mediæævi*, Tomus II., Hafniae 1773, s. 122.

³⁹ Zob. wyżej oraz J. Bosworth, op. cit., ss. L–LI.

⁴⁰ J. Nichols (wyd.), *Miscellanies by the Honourable Daines Barrington*, London 1781, s. 468.

1784 Forster⁴¹ (tłumaczenie niemieckie):

„Es ist auch bei den Esthen Gewohnheit, dass ein jeder todter Mann verbrannt werde”.

(Jest u Estów zwyczaj, że każdy zmarły człowiek musi być spalony – RP) – tłumaczenie błędne, uproszczone, pominięto w nim zupełnie wyraz **geþeode**.

1786 Forster⁴² (tłumaczenie angielskie):

„It is also a custom with the Estum, that the bodies of all the inhabitants shall be burned” – tłumaczenie na angielski za Barringtonem, różniące się od dwa lata starszego tłumaczenia niemieckiego (zob. wyżej).

1796 Potocki⁴³ (tłumaczenie francuskie):

„Dans l’Estum l’usage est de bruler tous les morts”.

(Jest u Estów zwyczaj palenia wszystkich zmarłych – RP) – tłumaczenie błędne, powtórzone za Barringtonem i Forsterem.

1800 Porthan⁴⁴ (tłumaczenie szwedzkie):

„Det är Esternes sed, at alle döde skola brännas”.

(Jest zwyczaj wśród Estończyków, że wszyscy zmarli muszą być spaleni – RP) – tłumaczenie błędne, za poprzednikami (por. wyżej: Barrington, Forster, Potocki).

1807 Ingram⁴⁵ (tłumaczenie angielskie):

„It is also an established custom with the Estonians, that the dead bodies of every tribe or family shall be burned”.

(Jest ustalony zwyczaj wśród Estończyków, że ciała zmarłych z każdego plemienia lub rodziny powinny zostać spalone – RP) – interpretacja niedokładna i nieuprawniona, oparta na pomyleniu wyrazu **geþeode** – język mowa z wyrazem **þeod** – plemię (zob. wyżej).

1815 Rask⁴⁶ (tłumaczenie duńskie):

„Det er Skik blandt Esterne at enhver (död) Mand af hvilken som helst Nation skal brændes”.

⁴¹ J. R. Forster, *Geschichte der Entdeckungen und Schiffahrten im Norden*, Frankfurt an der Oder 1784, s. 101.

⁴² Idem, *History of the Voyages and Discoveries Made in the North*, Dublin 1786, s. 73.

⁴³ J. Potocki, *Fragments historiques et géographiques sur la Scythie, la Sarmatie et les Slaves*, t. I, Brunsvic 1796, s. 138.

⁴⁴ H.G. Porthan, *Försök att upplysa Konung Ælfreds Geographiska Beskrifning öfver den Europeiska Norden*, w: Kongl. Vitterhets Historie Och Antiquitets Academiens Handlingar, Sjette Delen, Stockholm 1800, s. 105.

⁴⁵ J. Ingram, *An Inaugural Lecture on the Utility of Anglo-Saxon Literature; to Which is Added the Geography of Europe by King Alfred, Including His Account of the Discovery of the North Cape in the Ninth Century*, Oxford 1807, s. 84.

⁴⁶ R. Rask, *Ottars og Ulfsteens korte Reiseberetninger med dansk Oversættelse, kritiske Anmærkninger og andre Oplysninger*, Det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter, 1815, Ellefte Aargang, ss. 61–63.

(Jest zwyczaj pośród Estończyków, że każdy [zmarły] człowiek, jakiegokolwiek jest **narodowości**, powinien zostać spalony – RP) – tłumaczenie poprawne. W przypisie „z” Rask zwrócił uwagę na niepoprawność tłumaczenia tego ustępu u Porthana i Langebeka⁴⁷.

1822 Dahlmann⁴⁸ (tłumaczenie niemieckie):

„Und es ist Sitte bei den Esthen, dass die Gebeine eines (todten) Mannes, **von welchem Volk er sey**, verbrannt werden müssen”.

(I jest zwyczaj pośród Estów, że szczątki każdego zmarłego [człowieka], z jakiegokolwiek **ludu/narodu** pochodzi, muszą zostać spalone – RP). Tłumaczenie poprawne, prawdopodobnie za Raskiem. Wbrew twierdzeniu Boswortha⁴⁹, że tłumaczenie Dahlmanna jest oparte na niemieckim przekładzie Forstera z roku 1784, obydwie niemieckojęzyczne tłumaczenia znacznie się różnią, na pewno w przypadku interesującego nas ustępu relacji Wulfstana (por. wyżej).

1852 Rafn⁵⁰ (tłumaczenie łacińskie):

„Est apud Estos etiam hic mos, ut cujusque hominis ossa sint cremanda”.

(I jest również wśród Estów ten zwyczaj, że wszyscy zmarli ludzie są paleni – RP) – tłumaczenie błędne, za Forsterem (1784) i Porthanem (1800).

1853, 1889 Thorpe (Pauli⁵¹) (tłumaczenie angielskie):

„And it is a custom with the Esthonians, that people of **every language** shall be burnt”.

(I jest zwyczaj pośród Estończyków, że **ludzie każdego języka** [tzn. mówiący każdym językiem, każdej narodowości – RP] muszą zostać spaleni [po śmierci – RP]). Przekład dosłowny. Tłumaczenie to jest poprawne, za wyjątkiem przekładu określenia Estum na Estończycy zamiast Estowie.

1855, 1859 Bosworth⁵² (tłumaczenie angielskie):

„It is also a custom with the Esthonians, that there men of every **tribe** must be burned”.

⁴⁷ Ibidem, s. 129.

⁴⁸ F. Ch. Dahlmann, *Forschungen auf dem Gebiet der Geschichte*, Bd. 1, Altona 1822, s. 430.

⁴⁹ J. Bosworth, op. cit., s. LVI.

⁵⁰ C. Ch. Rafn, *Antiquités Russes, D'Après les Monuments Historiques des Islandais et des anciens Scandinaves*, Copenhagen 1852, s. 470.

⁵¹ Angielski przekład pracy Reinholda Pauli, *König Aelfred und seine Stelle in der Geschichte Englands*, Berlin 1851, uzupełniony przez Benjaminą Thorpe staroangielskim tekstem *Orozjusza* i angielskim tłumaczeniem, ss. 255–257.

⁵² J. Bosworth, op. cit., s. 55; idem, *A Description of Europe, Africa etc. A Description of Europe, and The Voyages of Othhere and Wulfstan Written in Anglo-Saxon by King Alfred the Great*, London 1855, s. 23.

(I jest wśród Estończyków zwyczaj, że ludzie z każdego plemienia muszą być spaleni – RP). Tłumaczenie niedosłowne. Użycie słowa **tribe** w tłumaczeniu (interpretacji) staroangielskiego wyrazu **geþeode** (język, mowa) wyjaśnił i uzasadnił później Henry Sweet w następujący sposób:

„**geþeode**, literally „language”, but here = language as a sign of *nationality*, and therefore = „nation”, „tribe”⁵³.

(„**geþeode**, dosłownie „język, mowa”, ale w tym przypadku = „język” jako określenie narodowości i stąd = „naród”, „plemię” – tłum. RP).

1861 Hirsch⁵⁴ (tłumaczenie niemieckie):

„Es ist auch eine Sitte unter den Esten, dass die todten Männer jeglichen Stammes verbrannt werden müssen”.

(Jest też u Estów zwyczaj, że zmarli ludzie każdego plemienia/szczepu muszą zostać spaleni – RP). Wydanie Hirscha oparte było na o dwa lata starszym angielskim tłumaczeniu Boswortha. Użycie wyrazów „tribe” (plemię) przez Boswortha (1859) i „Stamm” (plemię) przez Hirscha (1861) jest dowodem na to, że ten drugi nie tłumaczył bezpośrednio tekstu staroangielskiego, a tylko angielski przekład Boswortha.

1875 Kolberg⁵⁵ (tłumaczenie niemieckie):

„Es ist auch Sitte unter den Esten, dass die todten Leute jeglichen **Stammes** verbrannt werden müssen” – za Hirsch 1861, zmieniono tylko „todten Männer” na „todten Leute”.

1961 Labuda⁵⁶ (tłumaczenie polskie):

„A jest u Estów zwyczaj, że każdy człowiek, obojętnie jakiego jest **stanu**, zostaje spalony”.

Użycie przez Labudę słowa „stan” w przypadku tłumaczenia staroangielskiego terminu **geþeode** (**język, mowa; narodowość**) jest niezrozumiałe i niezasadnione. Trudno się domyślać motywów, jakie kierowały wydawcą polskiego tłumaczenia w tym konkretnym przypadku. Istnieje kilka możliwości wyjaśnienia tej pomyłki. Pierwsza to pomylenie rzeczownika wyrazu żeńskiego **geþeod, e**

⁵³ H. Sweet, *An Anglo – Saxon Reader In Prose And Verse with Grammatical Introduction, Notes, And Glossary*, second edition, Oxford 1879, s. 191, przyp. 164.

⁵⁴ T. Hirsch, *Wulfstan's Reisebericht über Preussen*, w: *Scriptores Rerum Prussicarum*, Bd. 1, Leipzig 1861, s. 734.

⁵⁵ A. Kolberg, *Wulfstans Seekurs für die Fahrten von Schleswig nach Truso an der warmischen Küste von Preussen im 9. Jahrhundert*, *Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands*, Jg. 1875/76, Bd. 6, H. 1–2, 1877, s. 50.

⁵⁶ G. Labuda, op. cit., s. 86.

– fellowship, association – wspólnota, towarzystwo, bractwo, związek (co Labuda mógł zinterpretować jako *stan*)⁵⁷, z rzeczownikiem rodzaju nijakiego *geþeode, es* – język, mowa, naród/narodowość⁵⁸. Podobnie, jak to opisywano powyżej w przypadku pomyłki Somnera, mamy w takim wypadku do czynienia z błędem gramatycznym. Wyraz *geþeode* występuje w tekście Wulfstana w dopełniaczu (genitive) liczby pojedynczej i przez to ma formę *geþeodes* („*ælcas geþeodes man*”), z sufiksem *-es!* (l.mn. *geþeoda*), natomiast rzeczownik *geþeod* w dopełniaczu liczby pojedynczej ma formę *geþeode* z sufiksem *-e* (l.mn. *geþeodena*), bez końcowego *-s*.

Można też przypuszczać, że Labuda zinterpretował na swój sposób błędne tłumaczenie powtarzane kolejno przez Bussego, Barringtona, Forstera, Potockiego, Ingrama, Porthana, Rafna itd., to znaczy w brzmieniu: „Jest wśród Estów (Estończyków) zwyczaj, że każdy człowiek musi zostać spalony” (zob. wyżej). Na tej podstawie doszedł być może do wniosku, że zwrot „każdy człowiek” można rozumieć jako „człowiek każdego stanu”. Istnieje jeszcze trzecia możliwość, że podobnie jak wcześniej np. Hirsch, Labuda interpretował użyty w angielskim przekładzie Boswortha (ale nie w oryginalnym tekście!) wyraz *tribe*, tłumaczony zwykle jako *plemię, szczep* ale także *ród*, jako równoznaczny wyrazowi *stan (ród)*. Jednak gdyby faktycznie wyraz *stan* występował w oryginale staroangielskim, skryba użyłby raczej wyrazów *gebyrd* – birth, rank – urodzenie; klasa, warstwa społeczna⁵⁹ lub *had* – rank – klasa, warstwa społeczna⁶⁰.

Należy dodać, że wcześniej, w przypadku fragmentu sprawozdania Ohthera (tekst zdania zob. poniżej)⁶¹, Labuda zastosował przy tłumaczeniu wyrazu *geþeode* określenie „narzecze” (ang. „dialect”). Taka interpretacja jest również błędna i nie występuje w słownikach języka staroangielskiego⁶².

2009 Bately⁶³ (tłumaczenie angielskie):

„And that is a custom among the Ests that people of **every nationality** must be cremated there”.

(I jest pośród Estów zwyczaj, że ludzie każdej narodowości muszą zostać skremowani [po śmierci – RP]). Bately nie tłumaczy tego fragmentu dosłownie

⁵⁷ T. Northcote Toller, suplement 1921, s. 431.

⁵⁸ Ibidem; idem, *An Anglo-Saxon Dictionary...*, s. 454; J. Bately, *The Old English Orosius...*, s. 397.

⁵⁹ Ibidem, s. 353; A. J. Wyatt, *An Anglo-Saxon Reader. Edited with Notes and Glossary*, Cambridge 1919, s. 307.

⁶⁰ J. E. M. Wright, *Old English Grammar*, London – Edinburgh – Glasgow – New York – Toronto – Melbourne – Bombay 1914, s. 306.

⁶¹ G. Labuda, op. cit., s. 84.

⁶² Zob.: H. Sweet, op. cit., s. 191, przyp. 164; A. J. Wyatt, op. cit., s. 69, 312; J. Bately, *The Old English Orosius...*, s. 397; J. R. Clark Hall, *A Concise Anglo-Saxon Dictionary for the Use of Students*, New York 1916, s. 308.

⁶³ J. Bately, *Wulfstan's voyage...*, s. 17.

i wyrażenie *geþeode* tłumaczy jako „narodowość” dla lepszego zrozumienia sensu zdania, zgodnie z jednym ze znaczeń tego rzeczownika podanych w słowniku Boswortha/Trollera⁶⁴.

Inne przykłady zastosowania słowa *geþeode* – język, mowa – w innym miejscu staroangielskiego przekładu Orozjusza⁶⁵ oraz innych staroangielskich tekstach

1. „Þa Finnas, him þuhte ond þa Beormas spræcon neah an **geþeode**” (Old English Orosius, Lauderdale MS)⁶⁶.

„The *Finnas* and the *Beormas*, it seemed to him, spoke practically one and the same **language**”⁶⁷.

„Finowie (Saami) i Komi-Permiacy, jak mu się wydawało, mówili niemal tym samym **językiem**” (tłum. RP),

„Jemu samemu się wydawało, że Finowie i Biarmijczycy mówili prawie tym samym **narzeczem**”⁶⁸.

2. „And hér sind on þis iglande fif **geþeode** Englisc and Brittisc and Wilsc and Scyttisc and Pyhtisc and Bóc Leden” (Anglo – Saxon Chronicle/Peterborough Chronicle, Laud/E MS)⁶⁹.

– „Jest pięć **języków** w Anglii: angielski, brytyjski (brytański) i walijski⁷⁰, szkocki, piktyjski i łaciński” (RP).

3. „– ða swiðe lytle fiorme ðara boca wiston, forðæmðe hie hiora nan wuht ongietan ne meahton forðæmðe hie næron on hiora agen **geðiode** awritene” (West-Saxon Version of *Cura Pastoralis*/Gregory’s the Great *Pastoral Care*, Cotton MS./Hatton MS)⁷¹.

„– but they had very little knowledge of the books, for they could not understand anything of them, because they were not written in their own **language**”⁷².

⁶⁴ T. Northcote Toller, *An Anglo-Saxon Dictionary...*, s. 431.

⁶⁵ W staroangielskiej przeróbce Orozjusza słowo to pojawia się jeszcze tylko raz w sprawozdaniu Ohthera.

⁶⁶ J. Bately, *The Old English Orosius...*, s. 14:29–30.

⁶⁷ Eadem, *Ohthere’s Voyages...*, s. 45.

⁶⁸ G. Labuda, op. cit., s. 84.

⁶⁹ J. Earle (wyd.), *Two of The Saxon Chronicles Parallel With Supplementary Extracts From the Others*, Oxford 1865, s. 3.

⁷⁰ Źródło mówi o pięciu językach, a wymienia sześć nazw. Współczesny język walijski (wraz z bretońskim i kornijskim) jest kontynuacją wymarłego języka brytyjskiego (brytańskiego), dlatego jest tutaj traktowany jako jeden język.

⁷¹ H. Sweet, op. cit., s. 5.

⁷² Idem, *King Alfred’s West-Saxon Version of Gregory’s Pastoral Care I*, The Early English Text Society, Original Series, 45, London, Oxford 1871, s. 4.

„– – posiadali bardzo słabą znajomość ksiąg, bo nie mogli nic zrozumieć z ich treści, ponieważ nie były napisane w ich **języku**” (RP).

4. „– – ðæt hie hiora ða nænne dæl noldon on hiora agen **geðiode** wendan” (West-Saxon Version of *Cura Pastoralis*/Gregory’s the Great *Pastoral Care*, Cotton MS./Hatton MS)⁷³.

„– – did not wish to translate them into their own **language**”.

„– – nie chcieli przetłumaczyć ich (ksiąg) na własny **język**” (RP).

5. „Se monað is nemned on Læden Iunius, ond on ure **geþeode** se Ærra Liða – –” (Old English Martyrology, B and C MS)⁷⁴.

„This month is called Junius in Latin, and Ćrra Liða in our **language**, – –”

„Ten miesiąc nazywa się po łacinie Junius (czerwiec) i Ærra Liða w naszym **języku** – –” (RP).

Etymologia rzeczownika **geþeode**, **es** (n.)

(IE) ***teuta** – ludzie, ziemia, (OT) ***peudo** – lud, plemię, (GOT) – **piuda** – ludzie, (OP) **tauto** – kraj, ziemia, (LT) **tautá** – lud, naród, (LV) **tauta** – lud, naród, (OI) **túath** – lud, plemię, ziemia, (OE) **þeod** – lud jako plemię lub naród (duża grupa ludzi). Rzeczownik **þeod** stanowi rdzeń (morfem leksykalny) wyrazu **geþeode** → (OE) **geþeode**, **geðiode**, **geðeode** (różne warianty pisowni w różnych staroangielskich dialektach i w różnych okresach czasu) – dosł.: język, mowa; kraj, lud/ludzie/naród/narodowość.

Odmiana przez przypadki, deklinacja mocna rzeczownika rodzaju nijakiego **geþeode** – language, speech – język, mowa

	l. pojedyncza (Singular)	l. mnoga (Plural)
Nominative (Mianownik)	(þæt) geþeode	þa geþeodu
Accusative (Biernik)	(þæt) geþeode	þe geþeodu
Genitive (Dopełniacz)	þæs geþeodes	þara geþeoda
Dative (Celownik)	þæm geþeode	þæm geþeodum

⁷³ Ibidem, s. 5.

⁷⁴ Ch. Rauer (wyd.), *The Old English Martyrology: Edition, Translation and Commentary*, Anglo-Saxon Texts, Vol. 10, Cambridge 2013, ss. 110–111.

Tłumaczenie wyrazów użytych w omawianym zdaniu

„Þæt is mid estum þeaw þæt þær sceal ælces geþeodes man beon forbærned”

(OE) **þæt** – that – tutaj w połączeniu z **mid** – **Þæt is mid** – – i jest tam wśród, u (nich) – –⁷⁵

(OE) **is** – is – jest (3 os., l. poj czasu teraźniejszego – od **beon** – be – być)⁷⁶

(OE) **mid** – with – tutaj w znaczeniu: among – pośród, wśród⁷⁷

(OE) **estum** – Ests – Estowie – rzeczownik, tutaj w celowniku l. mnogiej: Estów⁷⁸

(OE) **þeaw** – custom, practice, habit – zwyczaj, obyczaj, obrzęd – rzeczownik rodzaju męskiego, l. poj.⁷⁹

(OE) **þæt** – that – że (spójnik), por. wyżej

(OE) **þær** – there – tam⁸⁰

(OE) **sceal** [sculan] – shall, must, ought, have to – musieć, tutaj: 3 os. l. poj. czasu teraźniejszego – musi⁸¹

(OE) **ælces (ælc)** – each, every – każdy – przymiotnik, zgodnie z zasadą języka staroangielskiego występuje w tym samym rodzaju, liczbie i przypadku jak rzeczownik, który opisuje (*geþeode*), czyli w tym przypadku w dopełniaczu liczby pojedynczej rodzaju nijakiego – każdego⁸²

(OE) **geþeode** – language, speech; nation/nationality – język/mowa; lud/ludzie, naród/narodowość – rzeczownik rodzaju nijakiego, tutaj w dopełniaczu liczby pojedynczej – języka, mowy (*geþeode* – *tongue as distinguishing nationality* czyli: *język jako odróżniający/wyróżniający narodowość* – RP; *geðeode*, literally „language”, but here = language as a sign of *nationality*, czyli: *dosłownie „język”, ale w tym przypadku „język” jako wyznacznik narodowości (pochodzenia etnicznego)*)⁸³.

(OE) **man** [mon(n)] – man, person – człowiek, osoba, l. mn. ludzie⁸⁴

(OE) **béon** – be – być (zob. wyżej: **is**)

(OE) **forbærned, forbærneð (forbærnan, forbærnnan)** – burn, consume by fire, cremate – płonąć, pochłaniać przez ogień, kremować – tutaj: 3 os., l. poj. czasu przeszłego – **forbærned** – burned – spalony, skremowany⁸⁵.

⁷⁵ J. Bately, *The Old English Orosius...*, s. 377, 396.

⁷⁶ Ibidem, s. 349, 373.

⁷⁷ Ibidem, s. 377.

⁷⁸ Ibidem, s. 417.

⁷⁹ Ibidem, s. 397.

⁸⁰ Ibidem, s. 396.

⁸¹ Ibidem, s. 387.

⁸² Ibidem, s. 343.

⁸³ Ibidem, s. 397; T. Northcote Toller, suplement 1921, s. 431; H. Sweet, *An Anglo – Saxon Reader...*, s. 191, przyp. 164.

⁸⁴ J. Bately, *The Old English Orosius...*, s. 378.

⁸⁵ Eadem, s. 362.

Powyższe porównania wyraźnie wskazują na kłopot, jaki kolejnym tłumaczom raportu Wulfstana sprawiała interpretacja tego fragmentu przekazu. Jest to zaskakujące, gdyż w zasadzie nie wymaga on interpretacji i jest jasny i zrozumiały. Potwierdza to Janet Bately, omawiając słownictwo, którego interpretacja w tekście Wulfstana może stanowić dla tłumacza problem ze względu na wieloznaczność niektórych określeń. W analizie tej nie wymienia ona słowa **geþeode**⁸⁶.

* * *

Poprawne, dosłowne tłumaczenie omawianego fragmentu sprawozdania Wulfstana, pozwalające na uchwycenie właściwego sensu tego zdania, powinno zatem brzmieć:

„Jest (tam) wśród Estów zwyczaj, że człowiek każdego języka/mowy (każdej narodowości) musi zostać (po śmierci) skremowany (RP)”.

Według Wulfstana nakaz ten obejmował więc nie tylko miejscową ludność estyjską/pruską, ale również każdego człowieka, obojętnie z jakiego kraju pochodził i obojętnie, jaką religię wyznawał, a zamieszkiwał lub przebywał czasowo w Witlandzie i tam umarł. Podlegał on miejscowym prawom i zgodnie z nimi po śmierci jego ciało musiało zostać spalone. Niespalenie zwłok zmarłego, jak czytamy w następującym zaraz za omawianym fragmentem zdaniu, niosło za sobą konsekwencje:

„*and gyf þar man an ban findeð unforbærned, hi hit sceolan miclum gebetan*”,

and if a single bone is found unburnt there, they must atone for it greatly,
(a jeśli pojedyncza kość pozostaje nie spalona, muszą za to wielce odpokutować – RP)⁸⁷.

Dotychczasowe odkrycia cmentarzysk z wczesnego okresu wędrówek ludów (OWL) oraz okresu funkcjonowania jednostki kulturowej zwanej w literaturze przedmiotu Grupą Elbląską, obejmującej swoim zasięgiem Wysoczyznę Elbląską wraz z wybrzeżami Zalewu Wiślanego i Niziną Braniewską oraz teryn nad jeziorem Druzno, gdzie założono Truso, potwierdzają praktykowany od

⁸⁶ J. Bately, *Wulfstan's Voyages...*, ss. 24–25.

⁸⁷ Eadem, s. 17; idem, *The Old English Orosius...*, s. 17; por. też: S. Szczepański, *Od Homera do Wulfstana – wyscigi jako motyw honorowania zmarłych u ludów indoeuropejskich (i czy tylko zmarłych?)*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 2014, nr 3 (285), s. 315, 318.

dawna przez miejscową ludność obrządek ciałałalny. Po VII w. zanika zwyczaj chowania zmarłych z niespalonym wyposażeniem grobowym i koźmi⁸⁸.

Najpewniej już w początku VIII w. następuje zmiana obrządku pogrzebowego⁸⁹. Zgodnie z informacjami zawartymi w innym miejscu sprawozdania Wulfstana wiemy, że w IX w. zmarłych palono razem z bronią oraz strojem:

„þonne byrð man hine ut and forbærned mid his wæpnum and hrægle”,

then he is carried out and cremated with his weapons and clothing,

(wtedy wynoszą człowieka/mężczyznę (zmarłego) i palą razem z jego bronią i szatami – RP)⁹⁰.

Niezależnie od pochodzenia etnicznego zmarłej osoby, ze względów religijnych, szczególnie dbano o dokładne skremowanie zwłok. Potwierdzają to odkrycia grobów ciałałalnych na cmentarzyskach z terenu współczesnego Elbląga (a więc zlokalizowanych niedaleko osady Truso), datowanych na VIII/IX/X/XI w.⁹¹, a także pojawienie się na cmentarzach nierozpoznanych jeszcze dobrze obiektów będących zapewne warstwami pogrzebowymi, zwanych roboczo *Aschenplätze* (za przedwojennymi badaczami niemieckimi)⁹². Ze względu na wyposażenie, wspomniane cmentarzyska mogą być traktowane jako miejsca ostatniego spoczynku ludzi o odmiennym pochodzeniu etnicznym niż miejscowa ludność staropruska. Zdaniem badacza Truso Marka Jagodzińskiego, odkrywane na wczesnośredniowiecznych cmentarzyskach elbląskich „groby jamowe oraz warstwy pogrzebowe, można uznać za konkretny, czytelny chronologicznie i kulturowo, element kontekstu osadniczego Truso, w sensie realnego zaplecza gospodarczego”⁹³.

Odkrycia wspomnianych *Aschenplätze* na cmentarzyskach pruskich z IX/X–XI w., gdzie w warstwach spalenizny odkrywano duże ilości przepalonych kości, drobnych fragmentów ceramiki oraz stopionych fragmentów uzbrojenia

⁸⁸ J. Kowalski, *Chronologia grupy elbląskiej I olsztyńskiej kregu zachodniobałtyjskiego (V–VII w.). Zarys problematyki*, *Barbaricum*, 2000, t. ss. 203–266; B. Kontny, J. Okulicz-Kozaryn, M. Pietrzak, *Nowinka, site 1. The cemetery from the Late Migration Period in the Northern Poland*, Gdańsk – Warszawa 2011, ss. 116–121 (tam starsza literatura).

⁸⁹ M. F. Jagodziński, *Zagadnienie obecności Skandynawów w rejonie ujścia Wisły we wczesnym średniowieczu*, w: *Pruthenia*, 2009, t. 4, s. 130.

⁹⁰ J. Bately, *The Old English Orosius...*, s. 17; eadem, *Wulfstan's voyage...*, s. 17, S. Szczepański, op. cit., s. 315, 318.

⁹¹ M. F. Jagodziński, *Zagadnienie obecności Skandynawów...*, ss. 143–144.

⁹² Zob. W. Wróblewski, *Aschenplätze – the forgotten burial rituals of the Old Prussians*, *Archeologia Lithuania*, 2006, 7, ss. 221–232.

⁹³ M. F. Jagodziński, *Zagadnienie obecności Skandynawów...*, s. 130. Zespół ten określa autor mianem „skupiska elbląskiego” – ibidem, s. 131.

i ozdób stanowiących element stroju, mogą potwierdzać charakter pochówków zgodny z obserwacjami Wulfstana. Miejsce takie zostało m.in. zarejestrowane na cmentarzysku w Elblągu–Żytnie przez elbląskiego prekursora archeologii Roberta Dorra w formie warstwy spalenizny o długości 3 m, szerokości 0.30–0.50 m i miąższości 0.50 m. Warstwa ta, datowana przez tego badacza na VIII–XI w., była mocno nasycona węglami drzewnymi, setkami małych fragmentów ceramiki wczesnośredniowiecznej, przepalonymi kośćmi ludzkimi i zinterpretowana jako forma pochówku późniejsza niż współwystępujące tam groby z koźmi⁹⁴.

W roku 1886 Robert Dorr przeprowadził badania ratownicze na dwóch niewielkich wczesnośredniowiecznych cmentarzyskach ciałopalnych. Jedno położone było na Kępie Północnej (dawniej: *Kämmereisandland*), drugie w odległości niespełna kilometra na północny zachód, w Kolonii Pangritz, na ówczesnych obrzeżach Elbląga⁹⁵. Na Kępie Północnej odkryto kilka grobów. W płytkich jamach znaleziono przepalone kości ludzkie zmieszane z fragmentami ceramiki i węglami drzewnymi oraz kilka nadtopionych ozdób i przedmiotów codziennego użytku: fragment żelaznego noża, srebrny pierścień zdobiony filigranem, fragmenty brązowych szalek wagi zdobionych rozetami, ramię wagi oraz dwa brązowe odważniki kuliste. Na Zawadzie natomiast znajdowało się osiem bardzo podobnych rozmiarem, położonych blisko siebie jam ciałopalnych. Ich wyposażenie było skromniejsze – ułamek brązowej zdobionej sprzączki, grudki srebra oraz dwa brązowe okucia sercowate. Obserwując charakter odkrytych pochówków, badacz stanowisk stwierdził, że przepalone szczątki zebrano z miejsca, w którym umarli zostali spaleni i pochowano w innym miejscu, w płytkich jamach wraz z resztkami stosu, ułamkami ceramiki oraz fragmentami dodatków pogrzebowych. Wszystkie ozdoby znalezione w tych grobach były pochodzenia skandynawskiego⁹⁶. Pozostałości jeszcze jednego wczesnośredniowiecznego cmentarzyska ciałopalnego z fragmentami ozdób pochodzenia skandynawskiego badał R. Dorr w tym samym okresie w dzielnicy Winnica w Elblągu⁹⁷. Szczególnie charakterystyczne było mocne zniszczenie przez ogień dodatków grobowych oraz kości ludzkich, które odkryto w jamach w śladowych ilościach.

Pięćdziesiąt lat później prowadzone z rozmachem prace budowlane na ówczesnych przedmieściach Elbląga przyniosły odkrycia nowych cmentarzysk

⁹⁴ R. Dorr, *Das vorgeschichtliche Gräberfeld von Benkenstein – Freiwalde, Kreis Elbing (700–1150 n. Chr.)*, Mitteilungen des Coppersnicus Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn, 1914, H. 22, s. 4; R. Panfil, op. cit., s. 55.

⁹⁵ Dawniej *Pangritz Colonie*, obecnie okolice ul. Wiejskiej w dzielnicy Zawada w Elblągu.

⁹⁶ R. Panfil, *Dzieje badań archeologicznych prowadzonych przez Elbląskie Towarzystwo Starożytności (Elbinger Altertums-gesellschaft) w latach 1874–1941*, Elbląskie Studia Muzealne, 2011, nr 2, ss. 76–77.

⁹⁷ Zob: B. Ehrlich, *Elbing, Benkenstein und Meislatein. Ein neuer Beitrag zur Truso-forschung*, Mannus, 1932, Bd. 24, s. 419.

z grobami ciałopalnymi z elementami skandynawskimi. W latach 1936–1940, podczas wytyczania i budowy nowej ulicy Scharnhorststrasse (obecnie ul. Moniuszki w Elblągu), badano rozległe, wielofazowe i wielokulturowe stanowisko, na którym odkryto groby pradziejowe, cmentarzyska kultury wielbarskiej, Grupy Elbląskiej oraz wczesnośredniowieczne groby ciałopalne z ozdobami gotlandzkimi i skandynawskimi wędzidłami⁹⁸. Z kolei w latach 1936–1939, w związku z budową przez firmę Schichau osiedla mieszkaniowego w dzielnicy Elbląg–Nowe Pole (dawniej Neustädterfeld – Trettinkenhof), podczas kilku długich sezonów przebadano częściowo cmentarzysko z pochówkami skandynawskimi⁹⁹. Niestety, nasza wiedza na temat tego stanowiska jest dzisiaj bardzo ograniczona ze względu na zaginięcie dokumentacji z badań i większości odkrytych tam zabytków podczas ostatniej wojny. Szczęśliwie zachowały się krótkie sprawozdania z wykopalisk przeprowadzonych na tymże stanowisku, zamieszczone w miejscowej prasie i czasopismach naukowych.

Cmentarzysko położone było na styku ulic Kilińskiego, Skrzydlatej i Lotniczej. Kierownikiem badań był zawodowy archeolog, dr Werner Neugebauer, późniejszy ostatni dyrektor elbląskiego Muzeum Miejskiego, wspomagany przez ówczesnego kierownika tej placówki dr. Brunona Ehrlicha. Znajdowało się tutaj 50 wyłącznie ciałopalnych grobów jamowych, z których 35 stanowiły skandynawskie pochówki kobiece, bogato wyposażone w ozdoby, oraz groby męskie wyposażone w broń żelazną i wędziła. Ponadto na cmentarzysku tym odkryto wcześniejsze staropruskie groby ze szkieletami końskimi, charakterystyczne dla późnej fazy okresu wędrówek ludów (VI–VII w.)¹⁰⁰. Niektóre z nich zawierały wyłącznie bogato wyposażony pochówek konia¹⁰¹. Skandynawskie groby kobiece zawierały m.in. brązowe naszyjniki, zapinki żółwiowate, tarczowate, ażurowe, zapinki puszkowate, różnego typu zawieszki, brązowe bransolety, klucze oraz bardzo dużą ilość paciorków szklanych, bursztynowych i cylindrycznych paciorków mozaikowych, skandynawskie groby męskie głównie broń żelazną (groty włóczni i noże, w jednym przypadku miecz – zob. niżej) i rzadko żelazne wędziła.

Najbogatszy kobiecy jamowy grób ciałopalny nr 41 zawierał, oprócz szczątków zmarłej, ozdobny łańcuch, który łączył dwie zapinki w kształcie głów zwie-

⁹⁸ W. Neugebauer, *Von Truso nach Elbing. Leitlinien der Frühgeschichte des Elbinger Raumes*, Münster 1975, ss. 22–23, tabl. 6, X, XI.

⁹⁹ Ibidem, s. 17 – plan cmentarzyska; idem, *Das wikingische Gräberfeld in Elbing*, Alt-Preußen. Vierteljahrschrift für Vorgeschichte und Volkskunde, 1938, Jg. 3, H. 1, s. 2; B. Ehrlich, *Die Ausgrabungen des Städtischen Museums Elbing von 1936 bis 1939*, Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit, 1941, 17 Jg., s. 96.

¹⁰⁰ Por. np. M. F. Jagodziński, *Zagadnienie obecności Skandynawów...*, s. 139, przyp. 93 – inwentarz grobu nr 40a.

¹⁰¹ W. Neugebauer, *Das wikingische Gräberfeld ...*, s. 3. Jest bardzo prawdopodobne, że znajdujące się zazwyczaj ponad pochówkiem konia pochówki ludzkie w urnach uległy wcześniej zniszczeniu. Może to potwierdzać informacja podana przez Wernera Neugebauera, że strop grobu nr 41 znajdował się zaledwie 20 cm od powierzchni gruntu.

rzęcych z żelaznymi szpilami wykonanymi z brązu, dwie zapinki plecionkowe, dwie zawieszki dzwonowate wycięte z brązowej blachy, które na dolnym brzegu posiadały otwory do zaczepienia siedmiu łańcuchów (jeden obok drugiego) i małą zapinkę z ażurową płytką przednią, również przystosowaną do przypięcia do niej kilku łańcuchów. Oryginalnie przymocowane do tych zapinek łańcuchy zachowały się w niezliczonych ułamkach. Takie zapinki podtrzymujące łańcuchy przymocowywano parami na ramionach. Oprócz tych brązowych ozdób w grobie nr 41 znaleziono też rozmaite paciorki, będące elementami dużego naszyjnika, który składał się z około 100 różnobarwnych paciorków, wykonanych ze szkła (w tym mozaikowych), gliny i brązu. Do sznura złożonego z paciorków mocowano jako zawieszkę brązową ażurową tarczę¹⁰². Ponadto w grobie tym znaleziono też dwie podłużne brązowe zawieszki z ażurowymi płytkami, mocno zniszczone przez ogień, oraz zapinkę puszkowatą z wycinanym ornamentem i małymi główkami. Dodatkowo w grobie znajdowało się pięć wąskich i jedna szeroka bransoleta i pinceta do włosów¹⁰³. Z kolei w grobie kobiecym nr 137 wszystkie elementy wyposażenia zmarłej, w tym fragmenty zapinki puszkowatej, były mocno zniszczone i częściowo przepalone oraz stopione razem podczas kremacji¹⁰⁴. Na inwentarz innego grobu kobiecego, datowanego na koniec IX początek X w., składały się dwie brązowe zapinki żółtawate wraz z brązowymi łańcuchami, sprzączka puszkowata, cztery ciężkie, bogato zdobione brązowe bransolety, duży klucz z brązu¹⁰⁵ oraz około 80 paciorków szklanych i kościanych, a także nietypowa brązowa zawieszka kulista¹⁰⁶.

Znamy też opisy niektórych grobów męskich, wyposażonych w groty włóczni typu E, według Petersena¹⁰⁷ (podobnie jak grób z tego cmentarzyska odkryty w roku 1957 – zob. niżej). W grobie nr 124 datowanym na IX w., oprócz skremowanych szczątków zmarłego mężczyzny znaleziono dwa przepalone, wygięte i przełamane groty oszczepów typu E oraz nóż żelazny¹⁰⁸. W grobie nr 133 wraz z dwoma grotami włóczni tego samego typu i żelaznym nożem znaleziono

¹⁰² W. Neugebauer, *Von Truso nach...*, tabl. V. Wykonana w roku 1939 wierna kopia tego niezwykłego artefaktu znajduje się obecnie w Römisch-Germanisches Zentralmuseum w Moguncji – ibidem, s. 44.

¹⁰³ W. Neugebauer, *Wikinger aus Gotland kamen nach Truso*, Westpreussische Zeitung, nr 78, Jg. 94, 5 IV 1937, s. 5. Inwentarze dwóch innych grobów kobiecych nr 7 i 23 zob. M. F. Jagodziński, *Zagadnienie obecności Skandynawów...*, s. 141, przyp. 100, 101.

¹⁰⁴ *Truso – die wichtigste Ausgrabung. Die Wikinger-Ausgrabungen vorläufig eingestellt*, Westpreussische Zeitung, nr 95, Jg. 6, Elbing, Sonnabend/Sonntag, 24/25 IV 1937, s. 5.

¹⁰⁵ W. Neugebauer, *Von Truso nach...*, s. 58, tabl. X:10.

¹⁰⁶ Idem, *Wieder ein reiches Frauengrab auf dem Wikingerfriedhof*, Westpreussische Zeitung, nr 94, Jg. 6, 24.04.1937, s. 6; idem, *Von Truso nach...*, s. 58, tabl. X: 9.

¹⁰⁷ J. Petersen, *De Norske Vikingsverd*, Kristiania 1919, s. 27, ryc. 12.

¹⁰⁸ *Truso – die wichtigste Ausgrabung...*, s. 5; Neugebauer, *Von Truso nach...*, s. 58, tabl. X:11–13. Grot włóczni (w dwóch częściach) z rysunku X:13 zachował się i przechowywany jest obecnie w zbiorach Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu.

również duże żelazne wędzidło (według Neugebauera typu nieznanego dotychczas z okolic Elbląga, a więc odmiennego od wędzideł znajdujących w grobach pruskich z VI–VII w., m.in. na tym cmentarzysku) oraz pewną liczbę metalowych przedmiotów, których nie potrafiono jednak zidentyfikować przed konserwacją ze względu na mocny stan skorodowania. W przypadku tego grobu możemy zaobserwować interesującą odmienność obrządku pogrzebowego w stosunku do grobów Grupy Elbląskiej z VI–VII w. Ciało zmarłego skremowano wraz z bronią, ale nie pochowano go w urnie tylko bezpośrednio w jamie wykopanej w ziemi, a zamiast towarzyszącego pochówku końskiego do jamy włożono żelazne wędzidło. Ponadto w przepalanej warstwie czarnej ziemi (Aschenplätz?) odkryto skupisko żelaznej broni, tzn. mieczy, grotów włóczni, noży bojowych i noży żelaznych, mających, zdaniem badacza stanowiska Wenera Neugebauera, bezpośrednie analogie na Gotlandii¹⁰⁹. Na podstawie analogii z materiałami z Gotlandii i środkowej Szwecji (czyli z obszaru, gdzie funkcjonowała Birka) wydzielono wówczas dwie fazy funkcjonowania tej nekropolii – pierwszą związaną z Gotlandią, datowaną na VII–IX w. i drugą związaną ze środkową Szwecją, datowaną na IX–X w.¹¹⁰ Obecnie Marek Jagodziński datuje ostatnią fazę użytkowania tej nekropolii na XI–XII w.¹¹¹

Ostatnie odkrycia z tego cmentarzyska pochodzą już z roku 1957. Podczas prac ziemnych w ogrodzie przy ul. Lotniczej 38 znaleziono grób męski zawierający miecz żelazny typu H, dwa żelazne groty włóczni typu E i nóż żelazny¹¹². Odkrywca grobu twierdził, że przy zabytkach znajdowały się fragmenty kości. Trzeba pamiętać, jak wspomniano już wyżej, że groby na tym cmentarzysku przecinały jamy osadnicze z wczesnej epoki żelaza (około 120 obiektów). Jest wysoce prawdopodobne, że w tych obiektach osadniczych znajdowały się kości zwierzęce i te zapewne widział właściciel ogródka. Ponadto badania metaloznawcze wykazały, iż wszystkie znalezione w grobie elementy uzbrojenia zostały przepalone, zapewne razem ze zmarłym na stosie ciałopalnym. Miecz, zanim zgięto go rytualnie, był również poddawany zmiękczeniu w ognisku¹¹³. Wydaje się więc niemal pewne, że grób ten również był pochówkiem ciałopalnym¹¹⁴.

¹⁰⁹ W. Neugebauer, *Von Truso nach...*, ss. 18–20, tabl. 2, 3, III–VII, X.

¹¹⁰ Zob.: idem, *Das wikingische Gräberfeld...*; idem, *Die Bedeutung des wikingischen Gräberfeldes in Elbing für die Wikingerbewegung im Ostseegebiet*, *Elbinger Jahrbuch*, 1937, H. 14, ss. 19–28; idem, *Ein wikingisches Gräberfeld in Elbing*, *Regierungs-Bezirk Westpreußen, Nachrichtenblatt für deutsche Vorzeit*, 1937 (b), H. 3, s. 54 i n; idem, *Von Truso nach...*, s. 20; B. Ehrlich, *Der preußisch-wikingische Handelsort Truso. Ein Forschungsbericht*, *Elbinger Jahrbuch*, 1938, H. 14, 1, ss. 1–17; M. Haftka, *Wczesnośredniowieczne uzbrojenie żelazne z grobu ciałopalnego z Elbląga*, *Rocznik Elbląski*, 1937, t. 6, s. 31; R. Panfil, *Dzieje badań archeologicznych...*, ss. 97–98.

¹¹¹ Zob. M. F. Jagodziński, *Zagadnienie obecności Skandynawów...*, ss. 130–131.

¹¹² M. Haftka, op. cit., ss. 21–32; M. F. Jagodziński, *Archeologiczne ślady osadnictwa między Wisłą a Pasłęką we wczesnym średniowieczu. Katalog stanowisk*, Adalbertus, t. 3 pod red. P. Urbańczyka, Warszawa 1997, ss. 68–69.

¹¹³ A. Mazur, E. Nosek, *Wyniki badań metaloznawczych znalezisk żelaznych z Elbląga*, w: *Rocznik Elbląski*, 1973, t. 6, s. 3, 18.

¹¹⁴ M. Haftka, op. cit., s. 22.

Skandynawskie pochówki ciałopalne na tym cmentarzysku, a także groby cudzoziemców z innych nekropolii z obszaru tzw. „skupiska elbląskiego” – Elbląga – ul. Moniuszki, Kępy Północnej, Zawady i Winnicy, są najlepszym, ale dotychczas jedynym, dowodem na prawdziwość fragmentu relacji Wulfstana omawianego w niniejszym artykule. Dotychczas potwierdzone występowanie tutaj (tzn. na obszarze zwanym przez Wulfstana Witlandem) we wczesnym średniowieczu jedynie ciałopalnego obrządku pogrzebowego kontrastuje z obrządkiem birytualnym praktykowanym na wikińskim cmentarzysku w Kaup-Wiskiauten (obecnie Mochowoje, okręg kaliningradzki) na Sambii¹¹⁵. Ostatecznie problem wiarygodności tego fragmentu przekazu mogło by zapewne rozwiązać odkrycie miejsca pochówku mieszkańców Truso.

Skróty

- (GOT) – Gothic – gocki
 (IE) – Indo-European – indoeuropejski
 (LT) – Lithuanian – litewski
 (LV) – Latvian – łotewski
 MS – manuscript – rękopis
 (OE) – Old English – staroangielski
 (OI) – Old Irish – staroirlandzki
 (OP) – Old Prussian – staropruski
 (OT) – Old Teutonic – starogermański

Rafał Panfil, „*Þæt is mid Estum þeaw þæt þær sceal ælces geðeodes man beon forþærned*“. Was sagte eigentlich Wulfstan über Totenverbrennung von Aisten in seinem Berichtsfragment über die Reise nach Truso?

Zusammenfassung

1961 wurde ein Fragment des altenglischen Orosius, genauer gesagt Die Beschreibung von Mitteleuropa, von Gerard Labuda zusammen mit polnischer Übersetzung in der Reihe Quellen zur Erörterung der Anfänge des polnischen Staates herausgegeben. Bis heute ist es für Polen eine Pflichtlektüre, wengleich der Herausgeber den Fehlern bei der Übersetzung des Textes nicht ausweichen konnte. Man muss unterstreichen, dass polnische Übersetzung ohne philologische Analyse des altenglischen Originals herausgegeben wurde. Es ist im Grunde genommen eine polnische Interpretation der Übertragung ins Englische von Joseph Bosworth Mitte des 19. Jahrhunderts. Eine ungenaue Übersetzung verursachte, wenigstens an manchen Stellen, eine falsche Interpretation der im Original enthaltenen Informationen.

Im vorliegenden Beitrag wird mein Augenmerk auf den Satz gelenkt, der am Ende des Berichts vorkommt und die Totenverbrennung betrifft: „*Þæt is mid estum þeaw þæt þær sceal ælces geðeodes man beon forþærned*“. Leider ist die Übersetzung der Mitteilung von Wulfstan in der polnischen Publikation falsch. Der Schlüssel zum Verständnis dieses Fehlers ist eine richtige Interpretation des Nomens *geþeode* – Sprache, Nation / Nationalität.

Diesem Satz zufolge umfasste das Gebot der Totenverbrennung nicht nur die örtliche Bevölkerung der Aisten / Prußen, sondern auch jeden Menschen, unabhängig davon, aus welchem Land er herkam, welche Re-

¹¹⁵ M. Jagodziński, *Zagadnienie obecności Skandynawów...*, s. 143; V. I. Kulakov, *Малый Кауп: две формы обрядности*, Pruthenia, 2013, t. 8, ss. 127–147.

ligion er bekannte, wichtig war nur, dass er im Witland lebte oder hier weilte. Er musste sich den örtlichen Gesetzen fügen, laut denen sein Körper nach dem Tode verbrannt werden sollte. Dies bestätigen reich ausgestattete Urnengräber der Fremdländer auf einigen frühmittelalterlichen Gräberfeldern aus dem 8./9./10./11. Jahrhundert auf dem Gebiet des heutigen Elbings sowie bis heute noch nicht gut erkannte Objekte auf den Friedhöfen, vermutlich Begräbnisschichten, die sog. Aschenplätze.

Übersetzung von Alina Kuzborska

Rafał Panfil, „*Ʒæt is mid Estum þeaw þæt þær sceal ælces geðeodes man beon forbærned*“. *What exactly Wulfstan said about the burning of the dead by Ester in the fragment of his report on the trip to Truso?*

Summary

In 1961 a part of Old English Orosius, the description of northernmost and central Europe, was translated into Polish and edited by Gerard Labuda. The source contains two short travel accounts by Othere and Wulfstan in the end of ninth century. The Polish editor did not avoid a number of linguistic mistakes made during the translation. Moreover, this was issued without any syntactic and grammatical analysis of the original Old English text. The Labuda's edition only provides the Polish translation of the modern English translation by the mid-nineteenth century English scholar Joseph Bosworth. This resulted in the wrong interpretation of some important information contained in it.

The subject of this paper is a one of the sentences included in the final fragment of the description of the funeral rites among the Ests/the Old Prussians – „*Ʒæt is mid Estum þeaw þæt þær sceal ælces geðeodes man beon forbærned*“.

My aim is to understand this passage of the OE text correctly by providing it's linguistic and grammatical examination to see how it corresponds with the known or presumed historical circumstances of the time and place. The interpretation of the old written source cannot be separated from its context, it this particular case especially from the local archaeological context. This will be arguing in my paper.

At last, the above mentioned passage should be translated as: „And that is a custom among the Ests that people of every nationality must be cremated there“. According to this custom, the dead body of every man, that has passed away in the Witland, must be burned on the funeral pile. This Wulfstan's description seems to be strongly supported by the number of rich equipped graves of the foreigners discovered and archaeologically investigated at the number of early medieval cemeteries located in modern day city of Elbląg area and dated to the VIII/IX/X/XI century.

Translated by Rafał Panfil